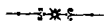

ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՇԱՆՏՐԻ ՅԱՐԵՒԵԼՍ

(Տես յէջ 211-2)

ԽԴ

Սեանայ վանքը. — Ելեկովքա. — Դելիժանի վայրէջք. — Երկրին երևոյրք. — Դելիժան. անոր բնակիչքը. ամարանոցք. Աքսղաֆայի հովիտը. — Քարաւան. սերայ. Տփղիս.

ԼՅԻՆ հիւսիսային արևմտեան ծայրը համեմտիկ կը տեսնուի հոգևակաւոր Սեանայ կղզին, հանդերձ իւր վանքովը, որ ինը դարերէ ի վեր նշանաւոր է հանդիսացած է: Այս կղզին, կամ մանաւանդ կղզեակը, ուրիշ բան չէ՝ բայց եթէ ջրերու խորէն դուրս ելած պարփութի յոյս մը: Շատ հեռու չէ ընի ափունքէն, և գրեթէ մի հազարամեկը երկայնութիւն և հինգ հարիւրամեկը լայնութիւն ունի: Տասնութէկ զար յառաջ, կար այնտեղ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչէ կառուցուած եկեղեցի մը և ամբողջ մը՝ առաջնայն հետքը չկայ հիմայ, իսկ երկրորդը քանդուեցաւ վերջին ուսիսկեան. ամիրայետին ձեռքով: Այժմ վանքին մէջ շատ հին եկեղեցի մը կայ, որ հաւանականաբար հիմնուաց է Մարիամ իշխանուհոյն ձեռքով, որ զուտոր էր Մեծին Աշտոյ հայոց թագաւորին: Այս տեղ արքայի թոկոպոս մը և բազմաթիւ կրօնաւորք կը բնակին, որոնք ճգնաւորի կեանք կը վարեն հանդերձ մշտնջենաւոր պահօք և յաւիտենական լուսութեամբ: Թիրախ դժուարին է գրտնել տեղ մը՝ այնքան մեղմամեղիկ, այնքան զատուած աշխարհային իրերէ, ինչպէս է Սեանայ կղզին:

Ընին այս ափանց վրայ, բաւական ժամանակ է, յարկաժամուկ փապուղի մը կար, որ փոթորիկ ելած ատեն կառքերու և ձիաւորաց

անցուղարձի տեղ կը ծառայէր, որովհետեւ ճանապարհն այն աստիճան գառիվայր է, որ շատ անգամ հովը կ'առնուր կը տանէր հոն գտնուող ամէն բաները: Սակայն այս փապուղին ևս ժամանակին և մթնիկներու աւերիչ հարուածէն աւերեր, և կարեւոր նորոգութիւններ ի դարձ չկրօնելով, բոլորովին անգործածելի դարձեր է:

Շատ անգամ ահաւոր փոթորիկներ այս պարփութային և մաշած կողերով լեռներէն վար կ'իջնեն, և անշուշտ Սեանայ ճգնաւորները, իրենց ժայռին վրայէն ահաւոր տեսարաններու հանդիսատես կ'ըլլան:

Ժամ ինն ու կէսին կը նշմարենք Ալեքսանդրովքայ մաշական գիւղաքաղաքը: Յետոյ կը հասնինք Կէօք-չայի հիւսիսային ծայրը և ապա յԵլեկովքա, ուր կը գազարինք: Վէտ վէտ ալիքներն մեղմ կերպով կու գան կը խորտակին գետափանց վրայ, և այս տեղէս (2000 մեկը բարձր) կ'ընկղկէ համատարած տեսարան մը, բոլոր խորածորին վրայ:

Բազմաթիւ ձկներ կը գետնան ջրոց խառնուրդին մէջ, ուր դարանած կը սպասեն իրենց բազմաթիւ սեռու ջրագուռներ և օպիտակ ձայեր:

Պանդուկին մէջ, մաշական բարի պտուս մը մեղ համար ընտիր նախաճաշ մը պատրաստեր էր, և զլիսաւոր կերակուրնիս է

լուսիկի գրչնով (saumonée) փառաւոր կարմ-
բարայտ մը :

Ելենովքայէն յառաջ կը տանինք ճամ-
բանիս՝ լճին հիսխապին ափանց երկայնու-
թեամբ, յետոյ արևելեան եզերքէն վար
կ' իջնենք մինչև Չուպուրքի գիւղը : Այս ան-
գէն սկսեալ կէօք-չայ հեօդհեաէ աչքէ կ'ան-
հետանայ, որովհետև ճամբան կը սկսի հա-
կառակ ուղղութեամբ շարունակուիլ :

Սիւնիովքայէն և Էլէք-մէյաանի կիրճէն
(2470 բարձր) անցնելէ վերջը, կը սկսի
գէպ ի Դեղիժան՝ զարմանալի և գիտու պը-
տոյս պատճառով դառնիւյալը, անդրակովյա-
սեան հոշակաւոր ճամբուն պտտարակոխ անց-
քերու մէջէն, որ եղևնեաց անտառներու մէջ
ծածկուած է : Մէկ ժամ ցուարճութիւնէ մը
վերջը կը հասնինք ի Դեղիժան, ուր պիտի
թողունք փայտոն կառքը :

Հոս ևս տեսարանը կը փոխուի : Կը զրա-
նուիք հիանալի ամառանոցի մը մէջ որ շատ
յաճախեալ է և մեծ շարժման մէջ : Հոյսոց-
ներով և պանդոկներով զարդարուած ճամբուն
վրայ դիզուած է խուռն բազմութիւն մը, որոց
մէջ կը շրջագային վայելուչ և շքեղ կերպով
հագուած և զարդարուած տիկնայք, չէրքեզի
քմահանոց տարազներով պարոնայց թիւ մը-
սած : Յանպզն ամազոնք կը ճախրեն իրենց
ձիերով գովէշներու լծուած սայլերու մէջսեղ :

Կատարել փոխելու միջոց քիչ մը ժամա-
նակ զանելով, կը մտնեմ՝ այն խառնագոյն
բազմութեան մէջ, ուր կը տեսնուին՝ Կոլ-
կասու և Անդրակովկասու ազգաց բոլոր յա-
տուկ տարազները : Ենթիւյ են հոն Ռուս-
ներ, Գերմանք, Հայք, Թաթարք, Քուրդք,
միշտ սակաւախօսք, Վիրք, Լեզկիներ, Լա-
զեր, Հրեայք, և շատ ուրիշ ազգեր : Այս
շարժմանս պատճառն է՝ Դեղիժանի առողջա-
բար օդը և անսր ցիւրքը, որովհետև Երևա-
նէն գէպ ի Տփղիս և Սիւնիա-ուրդայի տա-
նող ճանապարհին կեդրոնն է :

Քաղաքին բնակութիւնքը ցան և ցիւր սըփ-
ռուած են Աքսոտաֆա-չային ափանց վրայ,
որուն վճիռ չուրը փայտուն և քմահանոց
կերպով կը հստ ժայռերու յատակի մը վը-
րայէն : Իսկ իրեն երեկոյթը շատ գեղածի-
ծաղ է :

Հազիւ երեկոյեան ժամը եօթին ճամբայ
կ'ելնենք դէպ ի Աքսոտաֆայի օթևանը, ուր
պիտի մտնենք գէպ ի Տփղիս մեկնող կա-
ռախմբին մէջ : Գիշերը վրոյ կը հասնի,
պայծառ և աստղափայլ գիշեր մը : Ճամ-
բան, թէ և վայրենագոյն երկրի մը մէջէն
կ'անցնի, սակայն շատ գեղեցիկ է և Աքս-
տաֆա-չային երկայնութեամբ շինուած է,
որոյ մէջ կը ցոլանայ լուսնի մահիկը, գե-
տեգերեայ գեղեցիկ ծառերը, բարձրաբերձ
կաղամախներ և ընկուզենիք կը խոնարհին
դէպ ի տարօրինակ և կատաղի գետը, հոն
իրենց սաղարթագեղ զագաթունքը թրջելու
համար :

Իսկոյն կը հասնինք նեղ կրճի մը մէջ,
ուր գետը կ'ընթանայ երկու կանոնաւոր հա-
տուածակողմեան պոքիւրէ անհալին պարխա-
պներու մէջէն, որոնք տեղ տեղ՝ վերէն վար
զարդարուած են եղևնիներու ծառախիտ ան-
տառներով, որոնց անսարսնը լոյս առնն
անշուշտ հիանալի է : Դեղիժանի և Քարուան-
սերայի մէջանոց զանազան խորաձորին ժայռե-
րու այս վտեմ խառնակութիւնը կարելի է
բաղդատել Ղրիմի ծովեզերեայ ժայռերուն :

Այս տեղ կիրճը կ'ընկայնի, և յանկարծ
բիւրաւոր փոքրիկ զոգոջուն և խուսափուկ
լոյսեր կ'աւետեն մեզ Քարաւանսերայ մեր-
ձակայ գիւղէն : Օթևանը գիւղին վերագոյն
կողմը կը գտնուի, ուստի խարագանի իւրս
աագոյն հարուած մը պէտք է հոն հասնել
կարենալու համար : Սակայն կառավարը կը
մտրակէ իւր ձիերը, որոնք որոտաձայն կը
խոյանան Քարաւանսերայի կամիջին վրայ, և
վերջապէս փոքրալից կանց կ'առնուն օթևա-
նին զիմաց, ուր ամենայն երազութեամբ կը
փոխուին ձիերը :

Հովիտը, գետ ևս հանգիւյցի մը միջոց,
կրային և պոքիւրային կազմութիւններ կը
ներկայացնէ մեր աչաց, և յետոյ երկիրը
կը փոխուի և կ'ըլլայ՝ հարթ և միօրինակ :
Աքսոտաֆա հասնելու համար դեռ 22 հա-
զարամետր պէտք է ընթանալ :

Գիշերը՝ օդը կը ցրտանայ և լուսինը կը
ծածկուի : Փայտոնին խորը կծկած կը լա-
նանք քնանալ, երբ հոս և հոն գովէշներու
լծուած սայլերու ձայնը կը լսուի, որոնց կա-

աւարները կը քնանան : Քապարտա՛, Քապարտա՛ (տեղ տուէք), ի զուր կը պտայ մեր կառավարը, որ հաղիւ կընայ սանձել իւր սրբնթաց ձիերը : Նոյն միջոցին ետեի կողմէն զատարկ կառախումբ մը արագաբար վրայ կը հասնի : Կառավարներու ազդակները իրարու կը խառնուին, և բոլոր այս առկնայակից խառնակութիւնը անկարծելի կերպով յանկարծ կը հանգարտի :

Ուրիշ անգամ մի ևս կառք մը փափաքելով մեզմէ յառաջ հասնել յօթիսան, որպէս զի հոն կարենայ ապահով կերպով ձիեր գտնել, կը ջանայ վախցնել զմեզ, կործել աւալով մեզ որ ինքը բարձրատիճան պաշտօնեայ մը կը տանի, որուն ի հարկէ պէտք է սեպի տալ : Մեր կառավարը ոչ միայն տեղիւն տար, այլ նաև ձիերուն երազութիւնը կը կրկնապատկէ . և ահա սեաւ և խոր գլշերուն առանձն յախուռն ընթացք մ'է որ կը սկսի : Մեր կառւիին հանած փոշին անհանգիստ կ'ընէ մեր ետեւէն եկող ճանապարհորդները, որոնք սիրամարգի նման ձայներ կը հանեն :

Ինչպէս պիտի կարենանք ողջ ազատիլ այս յանդուգն զործի մէջէն : Աստուած գիտէ զայն : Սակայն ռուս կառապաններու մոլեռանդութեան չափ զարմանալի է նաև հանդարտութիւնը . և այս ճեպլնթաց և անխոհեմ ընթացքէն զլսխնիս կը դառնայ ձիերուն նման :

Ռաւատեան ժամը երկուք ու կէսին կը հասնինք յԱրսպաֆա, բայց շատ կանուխ, որովհետեւ զէպ ի Տփղիս մեկնող շոգեշարժ

կառախումբը ժամը հինգին ճամբայ կ'ելնէ : Կայարանին մէջ, որ կը նորոգուէր, չկար սենեակ մը ուր կարելի ըլլար քիչ մի հանգչիլ, որովհետեւ մի անգամով 155 հազար րամեպր տեղ կտրեր էինք կառքով :

Կայարանը լի է կէս քսնի կէս արթուն ճանապարհորդներով որոնք զսքրուքս կ'ուտեն և թէլ կը խմեն, սպասելով կառախումբի մեկնելու ժաման : Վերջապէս ժամանակը կու գայ, վերջնական կերպով կը բաժնուինք մեր գերազանց ընկերէն՝ Համբարձում Գէորգեանց, որ սիրով ընկերեց մեզ մինչև հոս, որ և իրեն տունը գտնուող համար, հարկ է որ 75 հազարամեպր ճամբայ ընէ ի Գեղիժոն հասնելու համար, և 101 հազարամեպր ևս՝ Գելիժանէն մինչև յԵրևան :

Կ'ելնենք իորշի մը մէջ, ուր ճանապարհորդք արդէն ձեռքերնին կծկած կը քնանան կրկնայարկ սքանչելի բալրոտակներու վրայ : Կարգէ դուրս յագնած, մենք ալ իրենց պէս կ'ընենք :

Ռաւատեան ժամը եօթին, կառախումբը կը մտնէ Տփղիսի կայարանին մէջ, որուն ընդհանուր երևոյթը սքանչելի կերպով ակնահաճոյ է : Մինչդեռ կառք մը արագաբար կը տանի զմեզ զէպ ի Լոնտայի սանդուղ, զարմանքով կը դիտեմ որ այսօրուան Տւփղիս քաղաքը ամենեին չի նմանիր ցուրտ, անձրեային Տփղիսին, զոր տեսեր էի ապրիլ ամսոյ մէջ : Օղոտառի պայծառափայլ ճառագայթից ատկ, անոր երևայթը շատ աւելի շքեղ և գեղածիծաղ էր :

Շարայարեղի

